

De Apolline et oraculo eius Delphico

scripsit Carolus Josephus Ehlinger.

In religionibus veterum, inprimis Graecorum, pervestigandis studia doctorum fervent quam maxime, neque ea res iis solis, qui antiquis litteris operam dant, videtur gravis esse, sed quisquis varium et multiplicem generis humani cultum cognoscere cupit, philosophus, historicus, theologus, denique omnes qui a liberali eruditione non alieni sunt, his quaestionibus advertunt animos. Boeckh.

Versari quandam inter homines divinationem, qua ad deorum futura scientium vim natura mortalis posset accedere, vulgaris omnium antiquitatis gentium fuit opinio, neque ulla gens reperta est, quae non deos signis ominibusque de caelo missis res futuras significare ac quibusdam hominibus illorum interpretandi facultatem impertire sibi persuaderet. In Syria et Babylonia Chaldaei diuturna observatione siderum scientiam putabatur effecisse, ut praedicerent, quid cuique even-
tuum, et quo quisque fato natus esset. Eandem artem Aegyptii consecuti sunt. Phryges et Arabes avium significationibus plurimum obtemperaverunt. Etrusci hostiarum extorum cognitioni se maxime dederunt. In Persis Magi, in Gallia Druidae augurati sunt. Graecis heroicae quidem aetatis aves et somnia gravissimam divinationis materiam praebuerunt; avibus nimirum ad coelum propius advolantibus voluntatem suam subicere, menti autem somnio solutae et liberae ventura clarius ostendere deos putarunt: quocirca aves nuntias, somnia voces deorum dixerunt¹⁾. Divinandi autem causa Graeci utebantur et valibus et oraculis; atque mos fuit, ut vates ex avium involatu et cantu divinarent, plurimorum oraculorum sacerdotes e somniis; de Amphiarai quidem et Chalchantis et Trophonii oraculis id pro certo dici potest, de oraculis omnium antiquissimis, Dodonaeo et Pythico, cum probabilitate quadam statui. Nam Dodonaei sacerdotes etsi e quercubus sonan-

¹⁾ Cfr. Hom. Od. 0, 530; schol. ad Hom. Il. α, 63.

tibus Jovis Pelasgici augurari consueverant,¹⁾ etiam illotis pedibus humi excubuisse narrantur, et quidem eo consilio, ut a Jove somnia acciperent²⁾. Alteri oraculo, quod eodem loco, quo postea Delphi, conditum erat, Tellus dea praefuit; quam quum somniorum genitricem et primam vatem fuisse poetae tragici praedicent³⁾, vix dubium est, in eo oraculo e somniantium visis sacerdotes coniecisse.

Quali, inquires, superstitione, quam inculta rudique religione imbuti fuerunt isti Pelasgi, qui quercum colerent, velutsi Juppiter ipse in ea insideret⁴⁾, et Telluri hoc est terrae deae futura praevidendi et per somnia indicandi vim tribuerent. At consecuta est aetas humanior allata, ut fabula fert, a diis, qui natura humana induti⁵⁾ violentis hominibus bestiisque pestiferis sublatis agriculturam et leges et mores mites docuerunt. E quibus Apollo, quum ad eius adventum tam vitae consuetudinisque civilis quam oraculi Pythici ingenii commutatio emendatioque referri soleat gravissima⁶⁾, maximus atque illustrissimus factus est. Communis autem fabula est Apollinem Porphyrione anguipede et Ephialte Otoque gigantibus interemptis quum Panopeum venisset, cum Pythone, oraculi Telluris custode, cui natura draconis erat, quominus in antrum invaderet, eum prohibente conflixisse, tum monstro sagittis confosso oraculum occupavisse et, dum expiandae huius caedis causa apud Admetum et apud Hyperboreos abesset, Themidi deae administrandum reliquisse⁷⁾. Quarenti, quid ea fabula sibi velit, in illas regiones, quae Telluris oraculum circumjacebant, ab extero aliquo populo Apollinis cultum humaniorem et perpolitioem delatum esse pluribus causis constat. Nam primum homines feri, gigantes, leones, dracones aliaque bestiarum genera pristinae aetatis feritatem significant. Tum e nomine Themidis, quoniam simul Telluris filia, simul Eunomia et Irenes et Dices mater fuisse dicitur, status e pristino tempore exortus emendatior haud difficile colligitur. Deinde octo annorum servitute apud Admetum, Pheraeorum regem pietate insignem, et lustrationibus apud Hyperboreos et ad Tempe resecrandi causa peractis caedem expiandam esse et quodvis gravius crimen Apollo ipse monuit. Graecos non aliter sensisse, ex eo intelligi potest, quod ad illius facti memoriam renovandam instituerunt, ut nono quoque anno puer quidam dei persona suscepta et dracone interfecto tabernaque eius concremata pompam sacram, quam *Σεωρίαν* vocabant, in Tempe duceret indeque lustratus et lauro ornatus rediret, et quod deum

¹⁾ Cfr. Hom. Od. ε, 328; τ, 297.

²⁾ Cfr. Eustath. ad Hom. II, π, 234.

³⁾ vid. Aesch. Eum. 2; Eurip. Iphig. Taur. 1263.

⁴⁾ Völcker in ephemer. liter., Allgemeine Schatzzeitung inser., 1831 No 146 sic iudicat: Die Erde in Döbna ist Fetisch-Zeus selbst, der von den eichelfressenden Pelasgern wegen seiner Nahrung gebenden Frucht angebetete Zeus.

⁵⁾ Assentior iis viris doctis, qui diis vel a poetis vel a gentibus ipsis corpora et hominum vivendi rationem tributa esse, (Böttiger, Amalthea p. 6; Schoemann, Griech. Alterth. II, p. 167; Uschold, Borhalle I. p. 254; Duncker, Gesch. d. Alterth. III, p. 319), non iis, qui homines sive natura sive virtute et factis excellentes ad deorum honores elatos esse putant (Ritzius, de Homero religionis auctore, in programm. Hersfeld. 1862).

⁶⁾ Cfr. Curtius, Gesch. Griechenl. I, p. 48.

⁷⁾ Fusius id Apollinis factum in Homericum hymno in Apollinem v. 300 sqq. et ab Ephoro ap. Strab. I. IX. c. 3 narratur. Variantur tamen fabulae; vid. O. Müller, Die Dorer I, p. 268.

e Tempe reversum Phoebum hoc est purum et sanctum ¹⁾ appellaverunt atque Jovis, summi dei et juris legumque divinarum auctoris, interpretem fecerunt ²⁾. Quare illud Buttmanni de Hercule, et multis cum gigantibus certaminibus Apollinis socio fortissimo, praeclare dictum ³⁾ „Das Leben des Hercules ist ein schöner und uralter Mythos, darstellend das Ideal menschlicher Vollkommenheit — d. h. im Sinn des heroischen Zeitalters die höchste Körperkraft gepaart mit allen Vorzügen des Geistes und Gemüths, die jenes Zeitalters anerkennt — das Ideal, sage ich, dieser Vollkommenheit geweiht dem Heile der Menschheit oder vielleicht, in seiner ursprünglichen Gestalt, geweiht dem Heile der eigenen Nation“ quis dubitet etiam in Apollinem transferre? ⁴⁾

Sed antequam de Apolline Pythio plura disseram, quoniam per varios cultus gradus variasque hominum morum mutationes ad tantam, quam dixi, dignitatem pervenit, quae prima ac propria dei fuerit natura et qua ratione eius cultus generis, id quod ab aliis, qui de Apolline scripserunt, praetermissum est, ab aliis perverse factum esse videtur, inter se sint conjungenda, illustrabo.

De Apolline inter eos, qui e vocis etymologia naturam repetiverunt, mira dissensio et discrepantia est. Veteres philosophi, Apollinem ad solem referentes, hac multiplici interpretatione utuntur. Chrysippus Apollinem nomen suum habere scribit ⁴⁾, ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐ πολλοί, Cleanthes, ὅς ἀπὸ ἄλλων καὶ ἄλλων τὰς ἀνατολὰς ποιούμενον (quia ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus), Speusippus, ὅς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος (quia e multis ignibus eius vis constet); Cornificius et alii Apollinis nomen a vocabulo ἀναπολεῖν deducendum esse putant, quod inter utrumque mundi polum vertatur, alii ab ἀπολλύναι, quod exanimet et perimat animantes, quum pestem intemperie caloris immittat, alii denique, quod temperato solis calore morbos fuget, ab ἀπελάυνειν vel ab ἀπέλλειν. Plato ⁵⁾, prout artium genera et munera, quibus Apollo fungebatur, postulant, vocabula ἀπολόω, ἀπολοῦς, αἰὲ βάλλειν, ὁμοπολῶν jocoso quodam modo proponit. Recentioris temporis viri docti ceteris etymologiis neglectis in contrarias partes disputant, utrum Apollinis nomen ab ἀπολλύναι ⁶⁾, an ab ἀπέλλειν ⁷⁾, an a Semitica voce Baal sive Bel ⁸⁾ sit derivandum. Etymologia igitur vocis nihil certi habet. Neque tamen ex muneribus et officiis Apollini tributis, quum quibusdam tam inter se contraria viderentur, ut quatuor vel quinque Apollines distinxerint, eius natura certo potest concludi. Itaque nihil reliquum est, nisi ut omnium primum et Apollinis cognomina, quippe quae, ut Ciceronis verbis utar, imagine aliqua naturam expriment, et cultum per Graeciam et Graeciae finitimas terras insulasque antiquissimis temporibus maxime propagatum pervestigemus. Innumera quidem etiam

¹⁾ Cf. Plut. de defect orac. c. 21; Cic. de nat. deor. IV., 34; Suidas: φοῖβον τὸ καθαρόν καὶ τὸ ἄγνόν.

²⁾ Διὸς προφήτης δ' ἐστὶ Λοξίας; Aesch. Eum. 19.

³⁾ Mythologus p. 249.

⁴⁾ Cfr. Macrob. saturn. I, 17.

⁵⁾ Cratyl. p. 404 E.

⁶⁾ Heffter, Die Religion der Griechen und Römer p. 306.

⁷⁾ Welcker, Griechische Götterlehre I, p. 461.

⁸⁾ Buttmann, Mythol. I, p. 168.

cognomina. At si verum est, quod Plato et Herodotus tradiderunt et quod inter omnes fere, qui antiquitati perscrutandae operam dederunt, constat¹⁾, primos Graecorum deos e quibusdam eminentibus naturae viribus exortos esse, ea cognomina inprimis eligamus, quae ad originem Apollinis e rerum natura ductam proxime accedere videntur. Atque omnia haec: ἀγρεύς, ἐλάτης, ραπαῖος, ἀγριεύς, νόμιος, ἐπιμηλῖος, καρρῆιος²⁾, σαυροκτόνος, ἰποκτόνος, σμινθεύς³⁾, λυκοκτόνος, λυκείος⁴⁾ Apollinem silvas, saltus, vias, pascua greges tuentem et bestias pestiferas perdentem deum significant; unde patet Apollinem deum agrestem fuisse eiusque officium agros et greges tuendi. Primum autem id eius officium fuisse et ex fabula, qua proditum est eum ab Hyperboreis, apud quos sedes gratissimas ac vetustissimas habebat⁴⁾, cum spicis maturis profectum esse⁵⁾, apparere, et ex priscorum Graecorum vivendi ratione concludi posse mihi videtur. Nam quum agrorum cultura illis temporibus omnium rerum gravissima esset in eaque quisque, sive humili loco sive summo natus erat, maximam operam atque industriam poneret, fieri non potuit, quin in numero primorum deorum potissimum eos deos reponerent, qui rebus agrestibus providerent. Haec causa fuit, quod et Pan et Dionysus et Mercurius dii agrestes habebantur, haec causa cultus Apollinis agrestis dei latissime patentis. Hyperborei enim frugum primitias stramento triticeo obvolutas Delum⁶⁾, Metapontini et Apolloniatae et Myrinaei aristas aureas pro decima messis parte Delphos mittebant, ⁷⁾ in insula Delo festis diebus aristae et malvae in Apollinis honorem ferebantur et placentae e tritico et hordeo coctae arae eius imponebantur⁸⁾, Thebani, Apollini ρομίῳ bovem mactabant, Naxii Apollini ποιμνίῳ, Camirenses Apollini ἐπιμηλίῳ dedicatas aras habebant, Athenienses et Thargelia et Pyanepsia agebant, quibus diebus festis fabas aliaque legumina deo sacrificabant, et ramos olivae frugibus, quas auctumus praebuerat, onustos per urbem circumlatos eius templi portae affigebant⁹⁾, Ambracienses denique et Tegeatae et Acharnani Apollinis effigiem in cono vel trianguli figuram redactam in viis constituebant. Etiam poëtae Apollinem pastorem celebrant; arvis et saltibus eum gavisum esse et pascua bubus et capris complevisse canunt Sophocles et Callimachus¹⁰⁾, Admeti

¹⁾ Cfr. Welcker l. l. p. 215; Buttmann l. l. p. 6; Max Müller, Wissenschaft der Sprache I, p. 10.

²⁾ Hoc vocabulum, servatum in καρροστάσιον h. e. ovile, ad pecudes maxime referendum esse Welckerus (l. 63) et Gerhardus (Mytholog. p. 193) probaverunt; significavit tamen etiam deum belligerum.

³⁾ Apollinem cognomen σμινθεύς non ab urbe Smintho, sed a muribus rusticis, qui dialecti forma apud Trojanos et Cretenses σμίνθοι nominabantur, accepisse, satis constat; Apollini enim Smintheo non solum Sminthi, sed etiam Tenedi et in multis Lyciae et Cretae urbibus templa aedificata erant.

⁴⁾ Soph. ap. Strab. VII, p. 295: Φοίβον παλαιὸς κῆπος.

⁵⁾ Cognomen λυκείος Heynius (ad Hom. II. δ, 101) et Dunckerus (l. l. III, p. 15) et alii viri docti non ad lupum (λύκος), sed ad lucem (λύκη) revocant idque Apollinem e diluculo natum significare docent.

⁶⁾ Herod. IV, 33 sq.

⁷⁾ O. Müller, l. l. I, p. 264.

⁸⁾ Paus. I, 31, 2.

⁹⁾ Plut. Thes. 21, 22.

¹⁰⁾ Soph. Oed. Tyr. 1103; Callim. hymn. in Apoll. 47, sqq.

et Laomedontis greges pascendo eum auxisse et Eumeli equas robore et celeritate insignes fecisse Homerus et Euripides¹⁾.

Quodsi quaerimus, ad quamnam vim naturalem Apollo referendus sit, manifesta solis vestigia reperimus. Ex omnibus enim naturae viribus nulla agris et saltibus majorem affert utilitatem quam sol; luce eius et calore semina e terra eliciuntur et plantae viriditate floribusque ornantur, ac fruges bene proveniunt et maturescunt; sole oriente multae bestiae segetibus noxiae fugantur, sole vehementer splendente mures peste afficiuntur et pereunt. Quid igitur? Si Apollinis cultus ex natura quadam vi originem traxit, vix dubitandum mihi videtur, Apollinem solarem deum esse habitum. Etiam plurimi et antiquitatis et recentioris temporis viri docti, alii aliis causis adducti, Apollinem ab initio solem significasse docent²⁾. Itaque non esset, quod de prima Apollinis natura plura disputarem, nisi nonnulli opponerent doctrinam illam ab Orphicis, quos vocant, inventam et conformatam esse, et priscos Graecos et Homerum prorsus ignorare solis deum³⁾. At epitheton *ἠελίοιος*, verbis *ἠελίοιοι βάλλειν ἀρούρας* ab eodem Homero quasi explicatum⁴⁾, nonne ad solis radios, qui loquendi genere usitatissimo sagittae dici solebant⁵⁾, maxime quadrat? Et cognomen illud praeclearissimum *Φοῖβος*, quod nominis proprii vim accepit, nonne praestat a vocabulo *φῶς* sive *φῶς* derivare quam a vocabulo *ἠῆρ*⁶⁾? Sed ut ab *ἠῆρ* id derivari magis placeat, nonne aequae ac vocabulum *ἀκροαικόμης* Graecorum opinione ad viridem senioque carentem solis naturam potissimum spectat? *Χρυσάορον* autem Homerus Apollinem nullo alio consilio appellare mihi videtur nisi ut solem auri colore fulgentem indicet. Cognomen *λυκίγενής* utrum deum significet e diliculo genitum an in Lycia natum, adhuc incertum est: veteres fere omnes hanc interpretationem sustentant, illam maxima pars recentiorum; velim recte judicaverint nostri, tum tolleretur omnis de Apollinis prima natura dubitatio, injuria vero aliquis contra diceret Apollinem, quem Pandarus invocat, Lyciorum deum esse, non Graecorum; nam Homerus ex ingenio Graecorum illum sibi finxit; quare si apud Lycios Apollo solis deus fuit, fuit etiam apud Graecos⁷⁾. Sed utcunque res se habet, exstant apud Homerum etiam alia vestigia, quibus Apollinem deum solis fuisse confirmatur. Nam ut illud omittam, quod nonnulli et verbi *λήθειν* significatione et Homeri explanatoris testimonio usi Apollinem Latonae filium velut e tenebris progenitum ab Homero dici putant, pesti-

¹⁾ II. φ, 448; β, 766; Eurip. Alc. 570.

²⁾ F. Hermann, Culturgesch. der Griech. u. Röm., herausg. von Schmidt p. 46; Gottesdienstl. Alterthümer III, p. 19; Buttmann, Mythol. I, p. 3; Welcker l. I. II, p. 475; Fresenius, de Apoll. numine solari p. 9; Preller, Mythol. I, p. 151; Duncker l. I. III. p. 15. — Creuzer, Symbol. u. Mythol. II, 533; Hoeck, Creta II, p. 262.

³⁾ Voss, Antisymbolik p. 172; Döllinger, Heidenthum und Judenthum p. 125; Hefster, Mythol. der Griech. und Röm. p. 362, 367; Gottschick, Apollinis cultus unde ducendus p. 20.

⁴⁾ II. η, 421; Od. ε, 479.

⁵⁾ Clarissime ap. Eurip. Herc. fur. 1089: *δέδορχ' ἀπερ με δεῖ αἰθέρα τε καὶ γῆν τόξα δ' Ἥλιον τὰδε.*

⁶⁾ Kanne, Mythol. der Griech. p. 103; Haupt, de Apoll. antiquiss. cultu, progr. Schwedt. 1830 p. 7.

⁷⁾ Dunckerus (l. I. II, p. 475) eandem sententiam fert de Lydorum Apolline; sic enim judicat: in den Augen der Lyder war der Lichtgott Apollo der Griechen von dem Sonnengott, den sie verehrten, nicht verschieden.

lentic Achaeis et nex Niobes liberis ab Apolline illata cuius potentiae natura nisi solis intemperiei assignanda est? Quo tandem jure Apollo campum nube inducit et impedit, ne Hectoris mortui corpus solis aestu torreatur? non alio sane, quam quod rector et moderator solis ab Homero putatur. Quid porro, si Apollinem cum Helio contulerimus? Helius ab Ulixis sociis boum raptarum poenas repetit; est igitur boum tutor. Helio in campo quodam ad Taenarum montem¹⁾ perinde atque Apollini in urbe Zelea et apud Achaeos²⁾ oves mactari solebant; habebatur igitur deus gregum. Itaque quum cultus utriusque deus par esset, utrumque pari natura fuisse necesse est. Inde etiam evenisse videtur, ut Argis Apollo una cum Helio coleretur et Athenis et Miletis festis diebus, quae Thargelia vocabantur, Apollini una cum Helio et Horis et Gratiis sacra offerrentur, et ab Rhodiis utriusque statua radiis et hedera redimiretur. Accedit quod, quibus virtutibus Homerus deos adumbravit, easdem posterior aetas probavit; quocirca si Aeschylus, in multis rebus Homeri imitator, in fabulis iisque ad heroica tempora pertinentibus Apollinem solem significare declarat³⁾, Homerum idem sensisse licebit colligere. Neque negligenda videtur magna, ne dicam mira quaedam Apollinis similitudo etiam cum Pane, Mercurio, Dionysio, Hercule, Jove. Qui dii iisdem cognominibus honorari, eodemque cultu affici solebant. Pan enim ἀγρεύς et λυκείος, Hercules πορνόπιος, ἰποκτόνος, θριός, Dionysus ἐνδεδνδρος, Jupiter ἀπόμνιος et ἐνδεδνδρος, omnes autem νόμιοι et ἐπιμήλιοι appellabantur, Pan et Apollo in eodem templo colebantur, Pani Sicione ara exstructa fuit juxta aram Helii.⁴⁾ Quid? si verum est, quod nonnulli viri docti arbitrantur,⁵⁾ istos deos a Graecis ad lucem et solem relatos esse, nonne hinc sequitur, ut etiam Apollo numen solare fuerit? Denique ab orientis populis solis deo eadem fere facultates et virtutes tributae sunt, quae a Graecis Apollini; gregum et agrorum ubertas a Persis, muscarum nex a Philistis in eum collata est⁶⁾. Omnibus his rebus collatis et perpensis quis est, quin intelligat solis dei cultum jam apud vetustissimos Graecos viguisse et praeter Helium maxime Apollinem numen solare esse existimatum?

Ad confirmandam meam de Apollinis natura sententiam quamvis plurimum valeret, si Apollinis cultum ex oriente, ubi solis deus in maximo honore erat, in Graeciam traductum esse constaret, tamen, si quis, quae patria Apollinis fuerit, quaerat, tantum abest, ut iis assentiar, qui Asiam aut Aegyptum eam fuisse opinantur,⁷⁾ ut, quum res minime satis sit explorata, timeam, ne hi frustra laboraverint. Nam quod e nomine Baal sive Bel Syrico articulo ha apposito et Cretense nomen ἀβέλιος et Graecum Ἀπόλλων effectum esse dicunt, maxime dubium est, Graecos articulo Syrico usos esse. Cum

¹⁾ Cfr. hymn. in Apoll. 234.

²⁾ Hom. II. ε, 104; δ, 103; α, 64.

³⁾ Cfr. Suppl. 210; Sept. 835.

⁴⁾ Paus. II, 11, 2.

⁵⁾ Lobeck, Aglaoph. I, p. 460, 498; Hartung, Mythol. u. Relig. der Griech.; Uschold, Verfall; Welcker, I. I. I, p. 455.

⁶⁾ Cfr. Düncker, I. I. III, p. 253.

⁷⁾ Buttman, I. I. I, p. 168; Hartung, I. I. II, p. 70; Creuzer, I. I. II, p. 559; G. Hermann, opusc. VII, p. 284.

Persis autem et Indis, postquam populi e communi in Asia ulteriori sede alii alio discesserunt, priscis Graecis non tantum commercium fuit, ut deos suos inde accipere possent, quamquam eos ex illa sede generales quasdam et communes deorum notiones secum duxisse non est infitiandum. Tum fabula, qua proditum est Danaum, Apollinis cultus Argis conditorem, ex Aegypto profectum esse, sine dubio vel a sacerdotibus Aegyptiis, qui omnes deos in Aegypto natos fuisse docebant, ficta est vel a logographis et philosophis Graecis, qui utriusque populi religiones inter se accommodare studebant. Etenim et Homerus et Hesiodus, quos fabulas de viris clarissimis traditas juvat narrare, illam fabulam ignorantem Danaï non aliter mentionem faciunt ac si Graecus indigena esset.¹⁾ Immo vero et e Graecis fabulis de Ius, cuius progenies Danaus fuisse perhibetur, migratione in Aegyptum et e fabulis Aegyptiis de natante insula Chemmide et de Latonae partu Graecos ad barbarorum religionem exornandam aliquantum adjuvisse cognosci potest.

Quodsi ex his, quae dixi, Apollinem Graecorum fuisse satis apparet, restat, ut exponam, cuius Graecae gentis deus proprius et quasi gentilis fuerit Apollo. Sed quoniam O. Müllerus in libro „Die Dorier“ inscripto Apollinis cultum apud Dores primum locum semper tenuisse et ex Hestiaetide, ubi antiquissima Dorum sedes erat, a Tectapho, Dori filio, in Cretam, hinc a Telchinibus Rhodum, a Sarpedone in Lyciam, e Lycia ab Olene in insulam Delum traductum et propagatum esse copiose et acute explanavit, nihil adderem, nisi Hoeckius²⁾ fabula de Tectapho, quam Andron, rerum gestarum scriptor clarissimus, commemorat, refutata, Tectaphum eiusque socios et navigationis imperitos et minoris auctoritatis fuisse diceret, quam qui cultum Apollinis per Cretam dilatari possent, et Dores ante expeditionem in Peloponnesum factam in Cretam venisse atque omnino Apollinis cultus primordia apud Dores inveniri negaret. At argumenta minus probabilia Hoeckius proponere mihi videtur. Quid enim? Quum satis constet, Dores ad Peneum flumen et usque ad eius ostia habitavisse,³⁾ etiam navibus eos usos esse et maria tentavisse verisimillimum est. Tum quidni Hoeckius idem concedit Doribus, quod Magnetibus, quos quamvis pauci fuerint et ignobiles, ad Apollinis cultum per Cretam propagandum multum contulisse ipse demonstrat?⁴⁾ Maxime vero Hoeckii opinioni repugnat versus ille Odysseae,⁵⁾ quo jam Ulixis temporibus Dores aliquam partem Cretae incoluisse traditur; quem quum Homeri esse non audeat negare, verborum sententiam callide interpretando depravare frustra conatur. Nam exstitit etiā apud Cretenses⁶⁾ fabula Apollinem profugum Carmanoris sacerdotis Cretensis hospitio receptum ab eoque de caede in Pythonem facta purgatum esse, quam fabulam Cretenses certe non finxissent, si Apollinis Dorici cultum in insula sua vetustissimum esse iis non fuisset persuasum. Neque vestigia desunt, quibus Apollinem inde ab antiquissimis temporibus Dorum quasi gentilem deum fuisse et in illis regionibus, quas Dores

¹⁾ Cfr. Voss, Antisymb. II, p. 142; Mythol. Br. V, p. 63.

²⁾ in libro „Kreta“ inscr. II, p. 28.

³⁾ Cfr. Curtius, Gesch. Griechenl. I, 48, 89.

⁴⁾ I. I. II, p. 411.

⁵⁾ τ, 177.

⁶⁾ Cfr. Paus. II, 30, 3.

incolebant, cultum esse patet. An propterea, quod in insula Delo natus esse traditur, putas cultum eius inde originem duxisse? At etiam in Lycia natus dicitur, at apud Atticos πατρῷος est appellatus. Neque vero mira haec res est. Nam ubi aliquis deus venerationem nactus erat eximiam, inde etiam oriundus putabatur. Sic Jovem Cretenses in Creta, Arcades in Arcadia natum dixerunt et Dionysum Naxii et Thessalii et Boeotii et ipsi Cretenses suum vindicaverunt. Atque Apollinem Delum advectum esse commemorat Herodotus, de cultu eius autem apud Athenienses Schoemaunus, vir doctissimus rerumque Graecarum peritissimus, haec fere iudicat:¹⁾ Apollo gehört gewiß nicht zu den ursprünglichen Landesgöttern von Athen; sein Cult war wohl erst eingeführt, wo eine hellenische Volkschaar vom südlichen Thessalien aus sich nach Attika angesiedelt und mit pelasgischen Aetjoniern vermischt hatte. Maioris momenti est, quod Dorus, Doricae gentis auctor et princeps, Apollinis filius nominatur, et Apollo Deucalionem ex aquarum eluvionibus liberavisse²⁾ et in Pelii, qui mons in Dorum finibus erat, silvestribus regionibus cum Musis antiquitus commercium inisse fertur; in via autem, quae ex Thessalia super montis verticem in Macedoniam ducebat, antiquitus stabat templum, Πέλιον appellatum, et in valle, quae Tempe vocabatur, prope Peneum flumen ara Apollinis magna vetustate erat, unde Dores ipsi deo cognomen Τευπεϊταν indiderunt. Litteris de antiquissima Dorum religione tam exiguis quid opus est argumentis maioribus? Sed accedit etiam hoc haud parvum argumentum, quod Dores Apollinis cultus propagandi studiosissimos semper se praestiterunt; quod num facturi fuerint, si Apollinem principem suum ac gentilem deum non existimavissent, magnopere dubito.

Jam quum Apollo Doribus vindicandus sit, hinc sequitur, ut Hyperborei, apud quos illum gratissimam atque antiquissimam sedem habuisse supra dixeram, nisi fabulosi sunt nec secus Apollini adamati ac Neptuno Aethiopes, aut Doribus quadam affinitate conjuncti fuerint nec procul ab iis habitaverint, aut, ut Kieselius³⁾ mavult, eas Thessaliae regiones tenuerint, quas antiquissimis temporibus Dores ipsi; porro sequitur, ut Apollo primum Dorico nomine Ἀπέλλον sit

¹⁾ Griech. Alterth. II, p. 399.

²⁾ Cfr. Hartung l. l. p. 216.

³⁾ In dissert. inaug. de hymno in Apoll. (Berol. 1835) p. 98. — Nec spernenda Gottschickii (l. l. p. 8) haec opinio: id videtur constare, quod quidem et mihi est persuasum, Hyperboreos non revera fuisse populum, nec fortasse aliam gentem hoc nomine a Graecis ob imperfectam orbis terrarum cognitionem appellatam fuisse; sed potius a poetis populum esse fictum, qui sempiterna beatitudine et hilaritate fruens extremas septentrionis regiones incoleret atque Apollinem et sacrificiis et pompis et cultu divino persequeretur. Supra boream autem illi habitasse traduntur, ne ventis frigidis vexarentur: quae quidem sententia non differt ab ea, qua Homerus Olympi fastigium utpote supra nubes elatum semper aëre sereno esse circumfusum nec unquam imbre vel nive opertum putat. At boream non ab extremis septentrionibus proficisci, sed a montibus Thraciae Macedoniaeque credebant veteres Graeci, priusquam has terras satis cognitatas haberent. — Ab iis recentioris temporis viris doctis, qui in historicorum populorum numerum Hyperboreos receperunt, diversissimae opiniones propositae sunt: Kannius (Mythol. I, p. 118.) censet eos fuisse Tauros, Gladischius (progr. Krotosch. 1866) Sinenses (Sdjinesen), Kannogiesser (Grundriß der Alterthumswissenschaft) Scythas; Rautschickius (Encyclop. von Ersch und Gruber) in ea terra, quae hodie Borussia vocatur, eos habitavisse probare studet.

appellatus, quod nomen, quum vim et formam participii habeat, principio solis dei cognomen fuit et averruncantem eundemque deum significat, quem cognomina postea addita *εκάεργος* (h. l. e. procul depellens, ab *εκάς* et *εἴργω*) et *ἀλεξίκακος*. Id nomen in usu erat apud Aeoles, qui Doribus finitimi erant, et apud Amyclaeos et apud veteres Latinos, eo nomine *Ἀπέλλαι* urbs in Lycia dicta est¹⁾, ad id nomen suspicor equidem etiam Creticum illud *ἀβέλιος* posse aptissime conferri.

Verum quidem haec haec haec; de prima ac propria natura deque patria et nomine Apollinis quantum prae proposito licuit satis disputavisse mihi videor. Nihil praetermisi, quin, quo magis summa sententia emeretur, argumenta astringerem. In religionibus Graecorum antiquissimis quum multa obscura, multa inconstantia et per aetatum vicissitudines alternantia reperiantur, non omnia sic ad liquidum perducere posse, ut nihil dubitationis relinquatur, me minime fugit. Sed in rebus, quae ad Apollinem pertinent, inquirendis id me perfecisse spero, ut maxime probabilia invenerim. Fortasse etiam facultatibus et muneribus, quae Apollini tributa sunt, qualia fuerint et quomodo ad eundem deum referri possint, expositis, erit, quod sententiam meam confirmet atque illustret.

Jam primum Apollinis munus fuisse res agrestes tuendi supra me puto satis ostendisse. Sed tantum abfuit, ut potestas eius hac una re contineretur, ut ad omnes res humanas paulatim redundaret. Itaque morbi et pestis medicus factus est et *ἐπικούριος*, *ἀλεξίκακος*, *ἀκείσιος*, *ἀκείστωρ*, *ἀλεξίμορος*,²⁾ apud Delios et apud Milesios praeterea tanquam bonae valetudinis dator *οὔλιος* appellatus³⁾; cognomine *δελφίνιος* nautarum tutor fuit et cognomine *κουροτρόφος* juvenum patronus⁴⁾; etiam victoriae auctor habitus et *παιάν*⁵⁾ nominatus est. Quid enumerem rerum multitudinem, in quibus homines opem ab eo petere potuerunt? Potius exempla depromam e poëtis, quippe qui homines in omnibus vitae conditionibus versantes depinxerint. Atque apud Aeschylum legimus, Apollinem implorari, ut Graecis secundos ventos det⁶⁾, hostium exercitum depellat⁷⁾, animi sollicitudinem solvat⁸⁾; apud Sophoclem, ut sagittis calamitatem avertat⁹⁾, pestis finem faciat¹⁰⁾, Theseum a Creontis fallaciis defendat¹¹⁾, Ajaci mentem reddat¹²⁾, Argivorum petulantes linguas coërcet¹³⁾, felicem securamque vitam efficiat¹⁴⁾, in impietate ulciscenda praesto sit¹⁵⁾; apud Euripidem, ut a malis liberet¹⁶⁾ et rebus exigendis faveat¹⁷⁾; apud Pindarum, ut graves morbos leniat¹⁸⁾ et hominibus bello pressis auxilietur¹⁹⁾. Iliadis poëta, ubi viros armis inter se contententes adumbrat, bellicam eius virtutem maxime celebrat: Apollo ipse Trojanis auxilium fert²⁰⁾ eosque cohortatur, ut Achaeis

¹⁾ Cfr. Welcker l. I. I, p. 462.

²⁾ Cfr. Paus. I, 3, 3; VIII, 30, 2; VI, 24, 5; Thuc. II, 47; Eurip. Androm. 900.

³⁾ Strab. II, p. 635.

⁴⁾ Eustath. ad Hom. Od. τ, 86 hoc addit: *εἰ δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς βέλεσι κατακτείνει, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ κουροτροφεῖν ὡς ἥλιος.*

⁵⁾ Cognomen *παιάν* propterea ei inditum est, quod, quum Pythonem sagittis peteret, ipse paeonem citavisse fertur. (Cfr. G. Hermann l. I. p. 314).

⁶⁾ Agam. 147. ⁷⁾ Sept. 131. ⁸⁾ Agam. 99. ⁹⁾ Oed. T. 204. ¹⁰⁾ Oed. T. 150. ¹¹⁾ Oed. Col. 109.

¹²⁾ Aj. 185. ¹³⁾ Oed. T. 127. ¹⁴⁾ El. 631. ¹⁵⁾ El. 1377. ¹⁶⁾ Androm. 900. ¹⁷⁾ Jon 124.

¹⁸⁾ Pyth. V, 59. ¹⁹⁾ Pyth. X, 37. ²⁰⁾ Il. ο, 327; π, 725, 845; φ, 514.

resistant¹⁾, Hectorem Jovis aegide protegit, ut ab hoste sit tutus²⁾, Patroclum Troiae moenia ingressum reicit³⁾; Pandarus eum precatur, ut telis suis favéat, Achaei pugilationis certamen initari, ut sibi opituletur⁴⁾.

Bellica Apollinis virtus a Doribus, quum bellipotentissimi essent et in bellum multum studii impenderent, omnium maxima putabatur. Quare et omnem rem militarem bellicae fortunam eius tutelae commiserunt et sagittas, quibus ipsi plurimum valebant, mittentem eum fecerunt et in proelium euntes victoriae de hostibus reportata e proelio redeuntes pacem citaverunt.⁵⁾ In eius honorem quum in pristinis sedibus ad Peneum flumen ludos egerunt, tum post Peloponnesi occupationem, quam singulari eius opera putaverunt se confecisse, Gymnopaedias et Carneia instituerunt, qui ludi militares toti Doricae stirpi erant communes.

Facultates, quas dixi, omnes e sagittandi Apollinis arte deduci posse existimo; hac enim simul ab agris feras, simul ab hominibus mala et hostilia quaelibet propellit; quoniam vero hostes et hostilia propellendo eos tuctur, quibus favet, ipsae sagittae auxiliares nominantur.⁶⁾ Suis igitur eum propitium deum esse, hostibus pestilentem intelligitur; hos enim morbis et pestilentia vexat, illos a morbis prohibet et leni more afficit. Propitium autem deum ab initio eum fuisse et nomen *Ἀπέλλων* et officia eius, quae modo dixi, aperte indicant. An propterea, quod nimia intemperie interdum nocet et Achaeis infestum se praebet, quamquam eorum deus est, exitialis Apollinis vis saluari eius vi potior habenda est? Quid? nonne ipse Juppiter, etsi summus Graecorum deus hominumque pater appellatur, iratus maximis imbris immissis eorum operibus damnus infert? Achaeos autem pro injuria ac contumelia Chrysaë, sacerdoti pio, illata gravissimis poenis afficere nonne Apollinis fuit? Itaque quum Apollo numen tutelare principio haberetur, Callimachus⁷⁾ jure eum bonorum et agriculturae auctorem nominat et videntur ii errare, qui ab *ἀπόλλυμι* Apollinis nomen deducunt vim deperdendi et ulciscendi primam ac praecipuam fuisse censent.⁸⁾

Fuit autem praeterea et veterum Graecorum et multorum barbarorum communis haec opinio, penes deos solares omnium rerum humanarum summam esse potestatem. Quo factum est, ut Hercules a naufragis imploraretur,⁹⁾ et Dionyso, Jovi, Helio, Pani, quum a morbis et pestibus aliisque calamitatibus liberare putarentur, cognomina *ἑλευθεριος* et *λατήριος* darentur, et Mercurius et Hercules certaminibus et sortibus pugnantium administrandis et gymnasiis praeficerentur, et Juppiter, quod effecit, ut hostes terga verterent, *τρόπαιος* vocaretur¹⁰⁾. Pariter apud Indos solis deus invocabatur, ut calamitates et hostes arceret,¹¹⁾ et apud Phoenices, ut nautas et viatores tueretur.¹²⁾

Apollo porro Musarum praeses et citharoedorum et vatium magister et ipse citharoedus et vates

1) II. δ, 508. 2) II. ο, 308. 3) II. π, 703. 4) II. ψ, 660.

5) Mox in usum venit, ut etiam post labores et sollicitudines et cuiusvis generis mala exhausta, denique post coenam et diebus festibus pacem caneretur.

6) Cfr. Soph. Oed. Tyr. 206. 7) hymn. in Apoll. 33. 8) Heffter, I. I., Gotschick, I. I.

9) Cfr. Lobeck, Aglaoph. p. 1172. 10) Cfr. Welcker, I. I. II, p. 64.; Paus. VII, 31, 4; III, 12, 7.

11) Cfr. Duncker, I. I. III, p. 20. 12) Duncker, IV, p. 293.

fuit. Quid causae fuerit, cur Apollini cum Musis consuetudo intercesserit, inquirendum est. Musae primum nympharum more silvas et arva pervagantes et in specubus et ad fontes habitantes divinaque natura et suavis vocibus praeditae virgines habebantur, tum inspirandi facultatem acceperunt, postremum omnibus artibus, quae ad humanitatem pertinere proprie dicuntur, ingenuis et liberalibus praefuerunt. Cuius rei haec origo fuisse videtur: aerae per arborum folia leniter flantes, fontes in specubus resonantes, rivi per valles defluentes sonitum auribus suavem edunt et membra refrigerant et animum reficiunt et mentem inspirant; quid mirum, si Graeci alaeri et fervido et paene fanatico ingenio praediti numina quaedam divina circa fontes rivosque versari sibi finxerunt, quae et ipsa canerent et homines ad canendum incitarent divinoque quodam spiritu afficerent? ¹⁾ Quum vero numina illa montana, quibus nomen datum est Musis, virginea infirmaque natura essent, iis firmiore deorum praesidio ad bestias et quaevis hostilia arcenda et propellenda opus fuit. Itaque accidit, ut, qui dii agriculturae et saltibus ceterisque rebus agrestibus providebant, Apollo, Pan, Mercurius, Hercules, Dionysus, iidem tutores etiam Musarum evaderent et nomine *Μουσαγέται* earum choros ducerent et easdem artes, quarum Musae gnarae erant, imprimis artes fidibus canendi et homines inspirandi nossent et docerent atque una cum Musis colerentur ²⁾. Et Pan quidem inter Musas Cyllenes et Cithaeronis, Dionysus inter Musas Parnassi, Apollo inter Musas Pelii maxime versatus esse naratur, Mercurio autem et Apollini et Musis Megalopoli commune templum fuit ³⁾.

Apollinem citharoedum fuisse e fabulis cognosci potest. Etenim lyra et aurea mitra ornatus cygnisque vectus Delphos advenisse et brevi post occupatum oraculum Cretenses ad Crissam e navibus egressos cum cithara Delphos prosecutus esse et in aedificanda arce Megarea Alcathoum regem cithara in lapide deposita adjuvisse, quin etiam citharam invenisse dicitur. Neque Homerus Apollinis artem citharoedicam ignorat; deos enim, dum in Olympo epulantur, cithara delectantem eum facit ⁴⁾ et citharoedos eius ministros, ipsum citharoedorum magistrum appellat ⁵⁾. Et pulchre Hesiodus:

*ἐκ γὰρ Μουσῶν καὶ ἐκ κηρόλου Ἀπόλλωνος
ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασιν ἐπὶ χθόνα καὶ κισσαρισταί.* ⁶⁾

Non praetermittenda est subtilis et sollers Deliorum et Pataranorum agrestem deum cum citharoedo etiam in cultu conjungendi ratio. Delii aristas et placeptas e tritico et hordeo coctas Apollinis arae imposuerunt et simulacrum eius lyra ornaverunt, Patarani libis in sagittae et arcus et lyrae formam redactis sacra fecerunt.

¹⁾ E. Curtius (in libello nuperrime edito et inscripto „Die Kunstmuseen, ihre Geschichte und ihre Bedeutung, mit besonderer Rücksicht auf das königliche Museum in Berlin.“) eleganter sic fere dicit: Der frische Wasserstrahl, der aus der von der Sonne erhigten Felsplatte hervorbrach, war dem Hellenen die edelste Gottesgabe, und die kühle Grotte, worin der Brunen sein Beden fand, gestaltete sich diesem Glauben gegenüber von selbst zum Heiligthum. Wer der geistigen Erholung bedurfte, der suchte sie am plätschernden Bach, am rieselnden Bergabhang auf. So erhielten die Quellen den Ruhm begeisternder Kraft, so wurden die Nymphen zu Musen und einzelne Bergquellen zur hervorragenden Stätte des Museendienstes.

²⁾ Cfr. Diod. I, 18; Hes. scut. Here. 282; Soph. Aj. 694.

³⁾ Cfr. Eurip. Bacch. 952; Soph. Antig. 1122; Paus. VIII, 32, 1.

⁴⁾ Il. α. 604. ⁵⁾ Od. ε. 488. ⁶⁾ theog. 95.

Cum arte fidibus canendi ars poëtica et ars vaticinandi Graecorum quidem opinione arcte inter se cohaerent: continentur enim afflatu et furore quodam divino vel ab Apolline vel a Musis proficiscente; poëtae praeterea carmina, quibus deorum et virorum clarissimorum virtutes celebrabant, ad fides in publico recitare soliti sunt. Itaque Graeci Musas et Apollinem etiam arti poëticae praefecerunt. Furore autem existimaverunt mentem sic moveri posse atque inflammari, ut rerum futurarum provida fieret. Probe Euripides¹⁾:

τὸ βακχεύσιμον καὶ τὸ μανιῶδες μαντικὴν πολλὴν ἔχει.

Ac Musis quidquid in terra evenit et eventurum est intelligendi et praenoscendi obvenisse facultatem Hesiodus²⁾ confirmat; Musarum esse praedicat

εἰρεῦσαι τὰ τ' εἶόντα, τὰ τ' εἰσοόμενα, πρό τ' εἶόντα.

Jam Apollini diisque huic natura paribus, qui non solum Musarum praesides sed etiam solaria numina erant, nonne eandem obvenisse facultatem necesse est? Sane quidem. Pan Cererem in specum quendam Arcadiae se abditam Jovi denunciat³⁾ et Apollini vaticinandi artem docet⁴⁾; Helius omnium rerum scientia⁵⁾, Mercurius mente sagaci et providente praeditus est⁶⁾; de Jove autem hoc Hesiodi praeclare dictum exstat:

πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας ἧ).

Apollo denique non solum Calchantem et Amphiaräum et Polyphaiden et Tiresiam vaticinandi artem docet perque aves ipsius opera immixtas futura significat⁸⁾, sed ipse quoque ventura novit; nam Sophocles et Pindarus poëtae sic canunt, alter⁹⁾:

Ζεὺς ὅτ' Ἀπόλλων ξυνετοὶ καὶ τὰ βροτῶν εἰδότες,

alter¹⁰⁾:

Φοῖβε . . . . . κέριον ὃς πάντων τέλος

οἶσα καὶ πάσας κελεύθους

ὄσσα τε χθῶν ἠρινὰ φύλλ' ἀναπέμπει, χῶπόσαι

ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμοῖς ψάμαδοι

κύμασιν ῥιπαῖς τ' ἀνέμων κλονέονται, χῶ,τι μέλλει, χῶπόθεν

ἔσσεται, εἶ καὶ ἄορα.

Quae quum ita sint, nihil mirum est, si legimus eosdem deos oraculis praefuisse et Mercurium prope Pharidem oraculum obtinuisse, Herculem prope Buram Achaicam et Hyettum Boeoticam, Pana ad Maenalum montem, Dionysum Aphylide, Jovem Olympiae, Apollinem Delphis, Deli, Clari, Didymis, Ismeni multisque aliis locis.

Quodsi quid causae fuerit, cur Apollo cum Musis sit conjunctus, et qualis fuerit consuetudo inter Apollinem et Musas et societas, recte interpretatus sum, nullus dubitationi locus relinquitur,

¹⁾ Bacch. 298. ²⁾ theog. 38. ³⁾ Paus. VIII, 42, 2. ⁴⁾ Apollod. I, 4, 1.

⁵⁾ Hom. II. γ, 377; ξ. 345; Od. ζ, 302. ⁶⁾ Hom. II. v, 35. ⁷⁾ ἠμ. κ. ἐργ. 267.

⁸⁾ Hom. II. α, 72, 385; Od. ο, 245, 252; Soph. Oed. Tyr. 405.

⁹⁾ Oed. Tyr. 499. ¹⁰⁾ Pyth. IX, 45.

utrum Apollini vaticinandi facultas ante an post oraculi administrationem obtigerit. Quare G. Hermanno consentire non possum sic judicanti ¹⁾: non est Apollo deus natura sua fatidicus, sed tributum est ei hoc officium propterea, quod vi introductis eius sacris antiquum quod Delphis erat oraculum in possessionem venit dei novi. An aliquis est, qui omnibus diis fatidicis tum demum, quum oracula possidebant, vaticinandi artem impositam esse credat?

Varias Apollinis facultates et munera, quamvis nihil fere commune iis esse videretur, sic exposuisse me puto, ut necessitate quadam inter se conjuncta ac propriae eius naturae sint aptata. Quid igitur? Si ita disputandum est, ut, quaenam munerum ad Apollinem pertinentium inter se conjunctio sit aptissima maximeque Graecorum ingenio conveniat, investigemus et animadvertamus diligentius, certe Heffterus non satis vidisse mihi videtur, qui, ut Apollinis vaticinandi artem ad deperdendi eius vim, quam primariam fuisse arbitratur, conferat, usus est hac argumentatione ²⁾: sendet er Verderben, dann muß er auch beurtheilen können und wissen, dachte man, wie daß abzuwenden sei. Die Weissagungen aber wurden in Versen ertheilt. . . . . Daher ist es auch gekommen, daß Apollo auch zum Gott der Dichtkunst und Instrumentalmusik geworden ist. Neque illud probandum videtur, quod G. Hermannus, sibi ipse repugnans, alio loco ³⁾ sic disputat: Apollo et Diana mortem significant: unde arcus et sagittae et dea venatrix . . . . . Morientes autem quoniam futura praesagire creduntur, Necinus deus est fatidicus: inde ei poësis et ars musica comitesque Musae ipsae datae.

Jam de Apolline Pythio dicendum est. Oraculo Delphico occupato Apollo paulatim ad eam dignitatem et amplitudinem pervenit, ut Jovis, qui temporum progressu summus deorum hominumque pater atque omnis justitiae omniumque legum divinarum auctor evaserat, interpres haberetur. Ceteri dii, natura atque indole Apollinis similes, etsi oracula possederunt, tamen munera susceperunt a vaticinatione prorsus aliena, nonnullorum cultus etiam in peius mutatus et auctoritas imminuta est. Pan magis magisque plurimis Graecis in contemptionem venit, Dionysi cultus ita depravatus est, ut nihil aliud esset nisi orgia obscœna, Hercules in paucis tantummodo insulis divinam dignitatem retinuit. Contra ea quantae laudes, quantus splendor, quanta potentiae et majestatis abundantia Apollinis! ut universae Graeciae et ultra Graeciae fines summam justitiam summumque jus pronuntiaret, electus est. Quid tandem id effecisse dici potest? Ex omnibus diis, ut Homerus testatur, Jovi maximum officium maximamque verecundiam tribuit ⁴⁾, in omnibus actionibus probitatis, temperantiae, gravitatis plenus est, injusta et temeraria consilia improbat, pacem animique moderationem suadet et deorum rixantium iras lenit ⁵⁾; denique ipse, etsi Jove natus est, ut necem Pythoni illatam expiaret, sua sponte servitutis turpitudinem subiit. Quis igitur dignior fuit, qui humanitatis aequitatisque leges doceret homines, pios tueretur, impios castigaret, sceleratis autem, quum poenitentia affecti erant, poenae remissionem praeberet? Exempla huius potestatis plura commemorantur maxime insignia. Eurytum Oechaliensem, qui arcu suo fretus omnes deos

¹⁾ I. I. p. 302.   ²⁾ I. I. p. 362.

³⁾ de mythol. Graec. antiq., opusc. II, p. 189.

⁴⁾ Cfr. II. α, 86; ο, 254; π, 667; δ, 288; η, 132.

⁵⁾ Cfr. II. φ, 468; η, 24.

ad certamen provocaverat, morte multat ¹⁾, Otum et Ephialten, Neptuni filios, qui impietatis et arrogantiae eo processerant, ut Ossa in Olympum, in Ossam Pelio monte injecto coelum ipsum vi capere conarentur, reicit²⁾, Niobes vana jactandi cupidine omnia spernentis ac ne deos quidem reverentis filios sagittis conficit, ³⁾ Diomedis, in deum ipsum invasuri superbiam vehementissime repudiat, ⁴⁾ at Hectorem, quum pietate insignis esset, dum vivebat, quam plurimum adjuvat, mortuum, ne ab hostibus surripiatur neve mutiletur, nube involvit, et Chrysen, suum sacerdotem, ab injuriis Achaeorum vindicat, et Oresti, quum multos errores laboresque perpessus diuque a Furiis agitatus supplex ad eum refugisset, non solum scelus ignoscit, sed etiam, mirabile est dictu, tanquam καδάριστος ipse eius causam agit eumque a morte impendente eripit. ⁵⁾

Quanto autem temporis spatio interposito Graeci illud amplissimum et augustissimum officium Apollini administrandum tradiderint, quis est qui dijudicet? Hoc tantum constat, veteres populos ad ipsorum cogitandi vivendique rationis similitudinem deos conformavisse. Ex quo intelligitur, populos, quamdiu ipsi erant rudes, etiam rudibus diis usos esse, ingenio vero et moribus emendatis deorum quoque notionem correxisse et emendavisse. Huc spectat illud Euripidis praeclare dictum

Δηητοὶ θεῶν νόμοισι χρώμεθα,
 et illud Xenophanis: οὔτοι ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ Δηητοῖς παρέδειξαν, ἀλλὰ χρόνῳ ζητοῦντες ἐξεύρισκόν τι ἀμεινον.

In eo autem praestantissima Graecorum indoles cernitur, quod non constiterunt in cultus rudimentis ut multi barbari, sed ad distinctiorem vitae civitatisque statum et ad perpolitioem deorum cognitionem contenderunt. Itaque aucta eruditione et moribus mollitis quum omnes res a diis sapientibus et intelligentibus moveri ac temperari cognovissent, hos quum bonorum omnium auctores tum rerum ad hominum vitam utilium inventores duxerunt virtutibusque eximiis ornatos rebus humanis praefecerunt et maxima cum verecundia coluerunt. Qua re quanto Graeci quibusdam barbaris antecesserint, intelliges, si Polyphemi et Nestoris filii de diis opiniones contuleris; quorum alter Ulixem sic increpat vehementer: ⁶⁾

νήπιός εἰς, ὦ ξεῖν', ἢ τηλόθεν εἰλήλουδας,
 ὅς με θεὸς κέλεαι ἢ δεῖδιμεν ἢ ἀλέασθαι
 οὐ γὰρ Κύκλωπες Διὸς αἰγιόχου ἀλέγονσιν
 οὐδὲ θεῶν μακάρων, ἐπεὶ ἰὴ πολλὸν φέρτεροί εἰμεν.

Sed alter hospitem suum pie hoc monet: ⁷⁾

εὔχεο νῦν, ὦ ξεῖνε, Ποσειδάωνι ἄνακτι
 τοῦ γὰρ καὶ δαίτης ἠγνήσατε δεῦρο μολόντες.
 αὐτὰρ ἐπὴν σπείσης τε καὶ εὔξεται, ἢ θέμις ἐστίν,
 δὸς καὶ τοῦτω ἔπειτα δέπας μελιθέος οἴνου
 σπείσαι, ἐπεὶ καὶ τοῦτον δίκμαι ἀθανάτοισιν
 εὔχεσθαι πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνδρωποιοι.

¹⁾ Hom. Od. 9. 226. ²⁾ Od. 1. 317. ³⁾ Il. 6. 605. ⁴⁾ Il. 5. 440.

⁵⁾ Cfr. Aesch. Eum. 44, 233, 577. ⁶⁾ Hom. Od. 1. 275. ⁷⁾ Hom. Od. 7. 43.

Ceteris gentibus Graecis Doro bellica laude et opibus et legibus et eruditione et rerum publicarum prosperitate adeo praestiterunt, ut principatum non solum Thessaliae sed postea etiam totius Graeciae obtinerent. Qui quum civitatem constituere coepissent, ad civitatem autem bene constituendam et ad constitutam bene administrandam et servandam disciplina legibus adstricta et moribus integris et maxima justitia opus esse intellexissent, eundem deum, quo in omnibus vitae condicionibus auxiliatore uti consuerant, etiam legum honestatisque summum patronum, injuriarum autem et improbitatis gravissimum vindicem esse voluerunt et, quo maiore cum auctoritate his rebus posset fungi, in ipsum summam castitatem, honestatem, sanctitatem, summam denique in omnibus virtutibus perfectionem contulerunt. Quas tam praeclaras Apollinis virtutes potissimum juvenibus imitandas proposuerunt, quod et ipsum castum et integrum juvenem finxerunt et, ut Ciceronis verbis utar, hanc aetatem a libidinibus arcendam esse exercendamque in labore patientiae et animi et corporis censuerunt, ut eorum et in bellicis et in civilibus vigeret industria. Quin etiam sanctior Apollo Doribus visus est, quam cuius ara sanguine adspargeretur et religio impudicis carminibus et modis contaminaretur. Et cruenta sacrificia ei offerri vetuerunt et ipsam tibiam, quum eius sonus esset lascivior, a cultu publico ludisque festis removerunt.¹⁾ Itaque recte Bernhardyus:²⁾ Dem dorischen Geist verdankt Apollon die Würde des jugendlich schönen Gottes, der durch Sitte und Harmonie das Mass bewahrt, der weiterhin die Staaten durch Delphische Weissagung lenkt, und dem die reiche Versammlung einer prunklosen aber erhabenen Panegyris huldigte. Die Hoheit und Sittenreinheit dieses Apollocultus, der von aller phantastischen Mythologie entkleidet einem monotheistischen Glauben sich nähert, ist ein ehrenvolles Eigenthum der Dorier.

Ex quo tempore haec novissima atque amplissima Apollinis dignitas praevalebat, etiam oraculum eius Delphicum sic commutari necesse fuit, ut tali deo conveniret. Itaque postero tempore neque sacerdotes e signis a natura loci depromptis ac vanis somniantium visis conjecerunt, sed Pythia oracula edidit sibi a praesente Apolline subjecta, ut ipsa fatetur:³⁾

μαντεύομαι γὰρ ὡς ἂν ἡγήται θεός,
neque de rebus privatissimis et levibus, de morbis, de connubiis, de liberorum sobole, ut Laii, Oedipodis, Jasonis, Ergini temporibus fieri solebat respondit Apollo, sed bona consilia dedit et praecepta singulis hominibus et civitatibus utilia. Quibus quum id ageret, ut mores emendarentur et pietas auferretur et humanitas vulgaretur, tam juris divini administrator quam rerum humanarum justus moderator existit. Testimonio sunt multa oracula et Ephori et Euripidis laudes. Nam Ephorus,⁴⁾ *ἡμερότητα*, inquit, *προναλεῖτο καὶ ἐσωφρόνιζε τοῖς μὲν χρηστηριάζων, καὶ τὰ*

¹⁾ Etiam in poësi lyrica, quae Dorum propria erat, tanta severitas infuit, ut Stesichorus, quum de Helene levius carmen fecisset, *παλινοῦδιαν* canere cogeretur.

²⁾ Grundriss der griech. Literatur I, p. 105.

³⁾ Aesch. Eum. 33.

⁴⁾ ap. Strab. IX, p. 646.

μὲν προστάτων, τὰ δὲ ἀπαγορευῶν, τοὺς δ' οὐδ' ἄλλως προσιόμενος. Apud Euripidem ¹⁾ autem Apollo vocatur

ὁ τῶν δικαίων πᾶσιν ἀνθρώποις κατῆς.

Quomodo vero factum sit, ut Apollinis Pythii et oraculi Delphici sic emendati auctoritas per totam Graeciam propagaretur, quaeritur. Quamquam enim nonnullae Graecae gentes jampridem Apollinem cultu quodam prosequerentur, tamen illius, quam dixi, novae dei amplitudinis ignarae erant, atque id elaborandum fuit, ut ab universis Graecis Jovi proximus deus agnosceretur. Atque praecipua causa fuit, quod Dores sedibus prioribus relictis rebusque bene gestis imperium per totam fere Peloponnesum protulerunt. Qui quum Apolline auctore et duce putarent hac terra se potitos esse, summo studio tetenderunt, ut dei cultum ab ipsis emendatum per omnes partes, ad quas pertinebat imperium, divulgarent. Quo cognito Jones sic delectati sunt, ut sua sponte eum acciperent. Itaque deinceps Sparta, Asines, Argis, Olympiae, Athenis Apollini Pythio templa condita sunt. Sed aliae etiam causae adjuverunt propagationem. Ludi enim, qui Pythici nominabantur, in Apollinis honorem in campo Crissaeo instituti, postquam certaminibus musicorum et poetarum gymnica certamina et equorum curricula adjuncta sunt, tantam audiendi et spectandi materiem attulerunt tantumque hominum concursum effecerunt, ut Delphi commune tanquam emporium totius Graeciae per illos dies festos esse viderentur. Neque minus natura loci hospitibus, sive Parnassi frondosas silvas perlustraverunt, sive urbis partes celeberrimas et monumenta inspexerunt, et oculorum voluptati et animi oblectationi fuit. Cacumina nimirum Apollini et Dionyso consecrata, torrentium rivorumque strepitus, lucorum silentia, nemorum amoenitates, antra Musis sacra, tum templi singularis species et frons et tympana artificii pulcherrimis ac picturis vel ad deorum fabulas vel ad historicas res pertinentibus ornata, deinde pretiosae deorum statuae et donaria magna, illae denique inscriptiones clarissimae γνῶθι σεαυτόν, μηδὲν ἄγαν ceterae, hae omnes res nonne aptissimae fuerunt, quae hospitem Delphis commorantem maxime delectarent simulque dei ibi residentis reverentia afficerent maxima? Justinus ²⁾ quidem, historiarum scriptor ille clarissimus, incertum fuisse confitetur, utrum templi in rupe undique impendente positi munitum an dei majestas plus admirationis habuisset. Accessit, quod Delphi Amphictyonibus locus conventus fuerunt. Quae societas vetustissimis quidem temporibus tantummodo civitatibus ad utramque Oetae partem adjacentibus minoribus et ignobilibus Thessalorum, Boeotorum, Maliorum, Oetaeorum, Dolopum, Phocensium, Aetolorum, Doriensium, Magnetum, Locrensiū, apud quas cultus Apollinaris florebat, continebatur, sed ex quo Dores Peloponnesi summum imperium obtinuerunt et Jones Attici Apollini Pythio dediti fuerunt, ita aucta est, ut nulla fere Graeca civitas esset, quin legatos mitteret; quo facto concilium illud Amphictyonum amplissimum τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον appellatum est, Delphi autem μεσόμφαλος ἐστία h. e. orbis terrarum umbelicus. Denique oraculi Delphici sacerdotes tanta doctrina et sagacitate atque rerum publicarum et privatarum

¹⁾ Androm. 1164.   ²⁾ 24, 6.

fuerunt peritia, ut de instantibus verissime iudicarent, de futuris callidissime conicerent, neque quisquam esset, quin, quum a deo rediit, responsa verissima esse sibi persuaderet. Unde Apollo Pythius *μάντις ἀψευδής*, ¹⁾ *ψευδέων ἀγνώστος*, ²⁾ *ψευδέων οὐχ ἀπτόμενος* ³⁾ dictus est; etiam ipse hoc de se praedicat ⁴⁾:

μάντις δ' ὦν οὐ ψεύσομαι.

Quid igitur mirum, quod et templum antea parvum et ignobile (primum enim e ramis laureis ad Tempe decerptis, alterum cera et plumis compactum fuisse traditur,) postea splendidissime exstructum et exornatum est, et oraculum, primo nonnisi die septimo Bysii mensis, qui dies dei natalis putabatur, tum, ut Plutarchi verbis utar, *ἀπαξ ἐκάστον μηνός*, postremo quotiescunque libitum est, consulere licuit, quid mirum, quod dona deo dedicata, quae *ἀναθήματα* Graeci vocabant, quorum magnam multitudinem jam Homerus commemorat, temporum longinquitate tam innumerabilia facta sunt, ut Pausanias, postquam Sulla plurima surripuit, Nero quingentas statuas aëneas Romam deportavit, etiamtum vix omnia posset enumerare, Delphicum autem oraculum tantam, quantam nullum aliud, ne Jovis quidem oraculum, quod Olympiae erat, nactus est famam atque auctoritatem?

Maioris religionis causa et quoniam sanctissimus et augustissimus deus nisi animo integro adiri non licuit et Pythiae et cuique deum consulturo certae caerimoniae praestandae fuerunt. Quicumque enim deum consulturus erat, priusquam templum intraret, sacra et dona obtulit, intrantis facies aqua sacra inspersa est et tempora lauro sarta et caput vitta obvelatum et laurea in manus data, tum ipse ad tympanorum et tubarum sonum in conclave, quod prope adytum erat, ductus; Pythia corpore et crinibus in fonte sacro Castaliae lautis preces fundens thureque vaporans per templum processit, et coma horrente oculisque coruscantibus atque, quum advenientem deum sentiret, ore spumante in tripode insedit, tandem, quasi deus eius mentem occupavisset, ad summum furorem excitata inter suspiria ex imo pectore tracta *ἔμετρα καὶ ἀμετρα* emisit, quae sacerdotes, qui *προφῆται* appellabantur, in versus composita sciscitanti per litteras aut, ut Wachsmuthius ⁵⁾ opinatur, per colloquium denunciaverunt.

Jam Apollinis Pythii et oraculi Delphici indole et causis, cur auctoritas eius per totam Graeciam et ad exteras nationes percrebuerit, expositis, restat, ut de oraculis ipsis Apollinis Pythii nomine editis disseram. Sed quum materia largior sit, quam ut hoc loco possim eam absolvere, alia occasione data pergam.

¹⁾ Aesch. Choeph. 557. ²⁾ Pind. Olymp. VI, 67. ³⁾ Pind. Pyth. III, 29. ⁴⁾ Aesch. Eum. 605.

⁵⁾ Hellenische Alterthumskunde II, 2, p. 506.